

Aurelia Bielawska

Uniwersytet Szczeciński

NOWA UMOWA KAPITAŁOWA A DOSTĘPNOŚĆ KREDYTÓW DLA MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW

1. Wstęp

W dniu 28 września 2005 r. Parlament Europejski przyjął Dyrektywę w sprawie adekwatności kapitałowej (*Capital Requirements Directive* – CDR). Dwa tygodnie później ministrowie finansów państw członkowskich Unii Europejskiej zaakceptowali poprawki wniesione przez Parlament i przyjęli Dyrektywę, co oznaczało implementację Nowej Umowy Kapitałowej (NUK) – zwanej Bazyleą II – w prawodawstwie unijnym, a w konsekwencji we wszystkich instytucjach pośrednictwa finansowego w Unii Europejskiej. Część tych regulacji zaczęła obowiązywać od 1 stycznia 2007 r., a pozostałe, bardziej zaawansowane metody, zaczęły obowiązywać od początku 2008 r.

Wdrożenie NUK w systemie bankowym powoduje, że banki zmuszone są uzależniać warunki kredytowania od ryzyka finansowania poszczególnych projektów¹. Wymóg ten w istotny sposób zmienia warunki dostępności kredytów przede wszystkim dla podmiotów o mniejszych aktywach. Podstawą Bazylei II jest założenie, że wysokość wymaganych funduszy własnych, jakie bank powinien posiadać dla zabezpieczenia udzielanych kredytów, musi być bardzo mocno skorelowana z rzeczywistym ryzykiem banku. Ponadto przyjęto, że:

1) sposób dokonywania oceny ryzyka przez poszczególne instytucje kredytowe musi być porównywalny,

¹ Nowelizacji prawa bankowego towarzyszyło wprowadzenie nowych uchwał Komisji Nadzoru Bankowego dotyczących zarządzania ryzykiem w bankach. Dokonują one w zakresie swojej regulacji wdrożenia Dyrektywy 2006/48/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie podejmowania i prowadzenia działalności przez instytucje kredytowe (DzUrz UE L 177 z 30.06.2006, s. 1) oraz Dyrektywy 2006/49/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 14 czerwca 2006 r. w sprawie adekwatności kapitałowej firm inwestycyjnych i instytucji kredytowych (DzUrz UE L 177 z 30.06.2006, s. 201).

2) celem banków jest dążenie do tego, aby ryzyko, które powstaje w zakresie ich podstawowej działalności na określonych rynkach i w określonych regionach, uczynić bardziej mierzalnym i dzięki temu uzyskać sposobność jego **sprzedaży (transferu)**.

Możliwość udzielania kredytów uwzględniających ryzyko banku związane z ich spłatą wymaga wcześniejszego określenia ryzyka każdego projektu przewidzianego do finansowania. Zadania te spełniają systemy ratingu [Bielawska 2006b]. NUK wprowadza obowiązek sporządzania ratingu wszystkich przedsiębiorstw – zarówno tych, które już korzystają z kredytów, jak i tych, które ubiegają się o kredyt po raz pierwszy. Zarząd przedsiębiorstwa, dążąc do obniżenia kosztów pozyskiwanego kapitału, powinien się dostosować do tych wymagań, analizować oceny ratingowe i odpowiednio na nie reagować. Rating staje się zasadniczym wyznacznikiem warunków pozyskiwania kapitału na rynku, w tym przede wszystkim kredytu bankowego. Zmiana ta ma istotne znaczenie dla wszystkich przedsiębiorstw, szczególnie zaś dla MŚP, dla których kredyt bankowy jest najważniejszym instrumentem pozyskiwania kapitału obcego.

2. Wpływ NUK na dostępność i koszt kredytów bankowych

Implementacja NUK zmienia postrzeganie ryzyka w działalności bankowej. Bank rozwija się od typowego kredytodawcy, który sam ponosi wszystkie rodzaje ryzyka, do pośrednika finansowego przyjmującego ryzyko, dokonującego jego restrukturyzacji i przekazującego je innym uczestnikom rynku finansowego [Gaugusch, Wainig 2004, s. 82]. W odniesieniu do kredytów udzielanych przedsiębiorstwom oznacza to, że sposób oceny ryzyka kredytowania przedsiębiorstwa stosowany przez różnych pośredników finansowych powinien być porównywalny; dla uzyskania tej porównywalności wszystkie należności posiadające taką samą ocenę ratingową powinny mieć *ex ante* taką samą charakterystykę strat.

Dotychczas koszty kapitału udostępnionego przedsiębiorstwu tylko w niewielkim stopniu zależne były od ryzyka finansowanego projektu. Wprowadzenie NUK powoduje, że koszty standardowego ryzyka kredytu kalkulowane są indywidualnie na podstawie ryzyka projektu przewidzianego do finansowania [Kania 2006, s. 156-161]. Dla projektów o wyższym ryzyku koszty będą wyraźnie wzrastały, projekty z niewielkim ryzykiem mogą być finansowane na warunkach korzystniejszych niż dotychczas.

Zgodnie z NUK wysokość funduszy własnych banku stanowiących zabezpieczenie ryzyka należności zależy od ratingu finansowanej należności. Komitet Bazylejski proponuje, aby zachować standardową wagę ryzyka, określoną w Bazylei I, dla należności od przedsiębiorstw (z ratingiem od BBB+ do BB-) na poziomie 100%², ale także aby umożliwić stosowanie wagi ryzyka 20% dla należności od przedsiębiorstw charakteryzu-

² Ekspozycja na ryzyko MŚP dzielona jest na detaliczną i korporacyjną; waga ryzyka dla ekspozycji detalicznej ma wynosić 75%, a dla ekspozycji korporacyjnej niemającej ratingu 100%. Warunki uznania ekspozycji za detaliczną: (1) musi być to ekspozycja wobec osoby fizycznej, osób fizycznych lub małego albo średniego przedsiębiorstwa, (2) ekspozycja musi być jedną z wielu ekspozycji o podobnej charakterystyce, (3) łączna zidentyfikowana kwota ekspozycji instytucji kredytowej, jej podmiotu dominującego oraz podmiotów zależnych wobec zobowiązanego podmiotu lub grupy podmiotów powiązanych nie może przekraczać 1 mln euro.

jących się co najmniej ratingiem AA– lub AA3 oraz wagi ryzyka 150% dla należności od przedsiębiorstw o bardzo niskiej zdolności kredytowej (rating poniżej B– lub B3). Ocena ratingowa przyznana przedsiębiorstwu zależy m.in. od kraju jego zarejestrowania. Żadna należność od przedsiębiorstwa nie może uzyskać wagi ryzyka korzystniejszej od wagi ryzyka stosowanej do papierów wartościowych emitowanych przez rząd kraju, w którym dane przedsiębiorstwo jest zarejestrowane.

W tab. 1 zestawiono wskaźniki informujące o procentowym udziale funduszy własnych banku w wysokości udzielonego kredytu, koniecznych dla zabezpieczenia ryzyka finansowania podmiotów o różnych ocenach ratingowych.

Tabela 1. Wskaźniki funduszy własnych banku zależne od ryzyka finansowanych projektów

Rating		AAA do AA–	A+ do A–	BBB+ do BBB–	BB+ do BB–	Poniżej B–	Bez ratingu
Kraju		0%	20%	50%	100%	150%	100%
B	Wiarygodność kraju	20%	50%	100%	100%	150%	100%
A	Wiarygodność banku	20%	50%	50%	100%	150%	50%
NK	Zadłużenie krótko-terminowe	20%	20%	20%	50%	150%	20%
Rating		AAA do AA–	AAAA+ do A–	BBB + do BB–		poniżej BB–	bez ratingu
Przedsiębiorstwa		20%	50%	100%		150%	(≥) 100%

Źródło: [Wilkens, Völker 2001].

Z danych przedstawionych w tab. 1 wynika, że transakcje kredytowe o wyższym ryzyku będą wymagały zaangażowania większych funduszy własnych banku niż finansowanie projektów o niższym ryzyku. Banki zatem będą żądały wyższej zapłaty za kredyty udzielane klientom o gorszym ratingu.

Podamy tu przykłady wyjaśniający wpływ ryzyka finansowanego projektu na wysokość funduszy własnych banku.

Przykład 1

Bank, udzielając kredyt w wysokości 500 000 euro przedsiębiorstwu z ratingiem poniżej BB–, musi zaangażować fundusz własny w wysokości 60 000 euro (150% od 8%), co stanowi 12% kwoty kredytu. Kredyt tej samej wysokości udzielony przedsiębiorstwu z ratingiem AA– wymaga zaangażowania funduszu własnego w wysokości (20% od 8%) 1,6% kwoty kredytu, czyli 8000 euro.

Nota ratingowa stanowi dla banku podstawę przyporządkowania każdej umowie kredytowej, na podstawie danych statystycznych, prawdopodobieństwa, że dana należność nie zostanie spłacona.

Przykład 2

Jeżeli kredytobiorca otrzyma ocenę BBB, to bank na podstawie własnego systemu ratingu wewnętrznego ocenia, że ok. 0,30% kredytobiorców z taką notą w następnym roku nie wywiąże się ze swoich zobowiązań [Gaugush, Wainig 2004, s. 88]. Prawdopodobieństwo zdarzenia utraty należności łączone jest z wysokością możliwych strat. Jeżeli

wysokość możliwych strat oceniona zostanie np. na 50%, to można obliczyć prawdopodobieństwo utraty należności. W tym przypadku bank powinien liczyć się z utratą 0,15% należności. Oznacza to, że jeżeli bank zainwestował w kredyty BBB 100 mln euro, to na koniec roku odzyska prawdopodobnie tylko 99,85 mln euro. W związku z tym bank w swojej kalkulacji powinien uwzględnić prawdopodobieństwo poniesienia tej straty i zwiększyć marżę naliczaną dla każdego kredytu z ratingiem BBB co najmniej o 0,15%.

Przedstawiony rodzaj ryzyka określany jest mianem ryzyka standardowego lub ryzyka strat oczekiwanych. Prócz tego ryzyka występuje jeszcze tzw. ryzyko strat nieoczekiwanych, które również powinny być zabezpieczone kapitałem banku.

NUK zmierza do uwzględnienia we wskaźniku adekwatności kapitałowej ryzyka całkowitego ponoszonego przez bank w związku z udzieleniem określonego kredytu. Koszty zabezpieczenia tego dodatkowego ryzyka będą obciążały kredytobiorców odpowiedzialnych za jego wzrost.

3. Rating zwiększa zapotrzebowanie na informacje

Dokonanie ratingu wymaga dużej ilości danych i informacji, więcej niż stosowane w przeszłości systemy oceny zdolności kredytowej. Ważny jest przy tym zarówno rodzaj dokumentów udostępnionych bankowi, jak i ich jakość. Banki potrzebują aktualnych informacji, zbliżonych do danych uzyskiwanych ze sprawozdawczości finansowej. W porównaniu z wcześniejszymi procedurami badania wiarygodności kredytobiorców, w ratingu większe znaczenie mają czynniki jakościowe oddziałujące na ryzyko i sukces finansowanego projektu. Dlatego bank w procesie ratingu wykorzystuje odpowiednie dokumenty dostarczone przez przedsiębiorstwo, szczególnie sprawozdania finansowe, plany strategiczne, dane dotyczące pozycji rynkowej, jakości zarządzania i tworzenia wartości rynkowej.

Tabela 2. Fazy modelowego procesu ratingu

Faza I Przygotowanie	Faza II Inwentaryzacja	Faza III Nadanie ratingu	Faza IV Wyniki	Faza V Opieka i nadzór
• Decyzja o dokonaniu ratingu • Wyjaśnienie kryteriów oceny • Ustalenie niezbędnych informacji • Identyfikacja podmiotu oceny i adresata ratingu • Planowany termin wykonania • Zawarcie umowy	• Przegląd informacji o przedsiębiorstwie • Przyjęcie jakościowych i ilościowych kryteriów oceny • Wyjaśnienie wątpliwości	• Nadanie ratingu • Prezentacja wyników niezależnemu komitetowi ratingowemu • Wskazanie możliwości poprawienia noty ratingowej	• Prezentacja wyniku ratingu • Rekomendacje zmian • Dokumentacja ratingu • Ewentualne opublikowanie wyniku ratingu • Odrzucenie oceny ratingowej	• Kontynuowanie opieki nad przedsiębiorstwem i wskazanie niezbędnych zmian • Analiza potrzeby dalszych zmian w przedsiębiorstwie

Źródło: [Haunerding, Probst 2006, s. 204; Bielawska 2007].

Pracownik banku przyjmujący dokumenty od przedsiębiorstwa przekazuje je innemu pracownikowi (analitykowi) dokonującemu ich oceny. Skutkiem takiej organizacji pracy jest wykluczenie możliwości oddziaływania osobowości potencjalnego kredytobiorcy na wynik oceny jego wniosku kredytowego. Z tego powodu konieczna jest obszerna i dokładna dokumentacja wszystkich ważnych okoliczności sprawy. Pracownik banku dokonujący analizy przedsiębiorstwa jako punkt wyjścia przyjmuje najmniej korzystne założenia. Ponieważ nie ma on żadnego kontaktu z klientem w interesie przedsiębiorstwa, następuje więc, poprzez odpowiednie dokumenty, wyraźne przedstawienie stanu faktycznego, tak by analityk opracowujący wniosek kredytowy miał jasny i prawidłowy obraz przedsiębiorstwa. W przeciwnym wypadku te najgorsze założenia pozostają i powodują obniżenie oceny ratingowej. Rating indywidualnego zobowiązania może być wyższy, niższy lub równy ratingowi przedsiębiorstwa, w zależności np. od wartości i jakości przedstawionych zabezpieczeń i innych aspektów struktury kapitałowej.

Najmniejsze podmioty gospodarcze związane są, często od lat, z tym samym bankiem. Wprowadzenie zasad Bazylei II może spowodować, że przedsiębiorstwo nie będzie pasowało do nowej strategii ryzyka kredytowego swojego banku i bank zmuszony będzie odmówić mu dalszego finansowania. Może zdarzyć się to również wówczas, gdy branża, w jakiej działa przedsiębiorstwo, zostanie zagrożona kryzysem lub jeżeli bank, z innych powodów, zmieni swoją strategię kredytową. W takiej sytuacji przedsiębiorstwo może poszukiwać alternatywnych instrumentów finansowania lub dostosować się do nowych wymagań.

4. Możliwe strategie dostosowania MŚP do wymogów NUK

Lepsza komunikacja z bankiem sprzyja usunięciu wszelkich wątpliwości, jakie mogłyby się pojawić w trakcie analizy wniosku kredytowego; dzięki temu w krótkim czasie ocena ratingowa może zostać podwyższona. Poprawa relacji kapitałowo-majątkowych i struktury kapitału przedsiębiorstwa to działania, które w nieco dłuższym terminie mogą przyczynić się do podwyższenia ratingu. Zmiana polityki zarządzania ryzykiem to działanie długoterminowe, ale jego skutki również są długotrwałe.

MŚP z różnych powodów niechętnie udzielają informacji o swojej działalności; często – ze względu na formę prawną działalności – nie dysponują odpowiednimi dokumentami. W interesie przedsiębiorstwa jest zmiana tego stanu rzeczy. Tylko wówczas, kiedy bank otrzyma dokumenty informujące o wszelkich ważnych faktach dotyczących projektu przewidywanego do finansowania, możliwe będzie uzyskanie dobrego ratingu; brak odpowiednich dokumentów powoduje obniżenie noty, a to z kolei powoduje wyższe koszty kredytu lub nawet odmowę jego udzielenia.

Za istotne dokumenty finansowe w komunikacji przedsiębiorstwa z bankiem uznawane są bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych, biznesplan. Przy czym dokumenty takie powinny być sporządzane dla kilku, np.

trzech do pięciu, poprzednich lat. Bardzo ważne jest również przedstawienie prognoz wyników na najbliższe lata.

Na rating przedsiębiorstwa wpływa też organizacja jego działalności, polityka zarządzania ryzykiem, w tym sposób asekuracji majątku przedsiębiorstwa, jak również ocena osób zarządzających. Na wynik noty ratingowej może wpłynąć również krąg osób reprezentujących przedsiębiorstwo w instytucji pośrednika finansowego lub w towarzystwie ratingowym. Dobrze przygotowany zespół dwóch, trzech osób, w sposób jasny i przekonujący informujący o położeniu przedsiębiorstwa, może korzystnie oddziaływać na wynik ratingu. Dobrze przygotowanie do rozmowy, dostarczenie wszystkich niezbędnych dokumentów, unikanie ukrywania istotnych informacji o przedsiębiorstwie, nawet jeżeli są one niekorzystne, pozwala pozyskać wzajemne zaufanie i – jak wynika z procedury przedstawionej w tab. 2 – w razie potrzeby ułatwia podjęcie działań przyczyniających się do poprawy ratingu.

Badania przeprowadzone w bankach wskazują, że odpowiednie dokumenty, sporządzone rzetelnie i w czytelnej formie, dostarczone wraz z wnioskiem kredytowym przyczyniają się do podwyższenia ratingu. Wszelkie opóźnienia, korekty czy uzupełnienia niekompletnej dokumentacji mogą zostać odebrane jako chęć ukrycia istotnych informacji.

Bilans stanowi podstawowy dokument wykorzystywany w procesie oceny wiarygodności kredytowej przedsiębiorstwa. Prawo dopuszcza pewną dowolność w jego sporządzaniu. W związku z tym przedsiębiorstwo powinno wnikliwie ocenić wpływ przyjętej formy bilansu na rating, uwzględniając jednocześnie nieuniknione konflikty z innymi celami polityki bilansowej. Odpowiednie sporządzenie bilansu może w krótkim czasie poprawić ocenę przedsiębiorstwa.

Jednakże do oceny przedsiębiorstwa nie wystarczą tylko dane pochodzące z bilansu, konieczna jest tu znajomość płynności finansowej, zależnej w dużej mierze od zdolności przedsiębiorstwa do generowania wolnych przepływów pieniężnych z działalności gospodarczej. Warunkiem przeprowadzenia takiej oceny jest dostarczenie przez przedsiębiorstwo odpowiednich dokumentów, przede wszystkim rachunku przepływów pieniężnych.

Długoterminowe poprawienie ratingu może wystąpić tylko wówczas, jeżeli w przedsiębiorstwie będzie realizowana skuteczna strategia zarządzania ryzykiem. W praktyce znanych jest wiele strategii zarządzania ryzykiem, przy czym istnieją dwa skrajne rozwiązania: **pełna asekuracja i całkowita rezygnacja z zabezpieczenia**. W teorii i w praktyce za rozwiązanie optymalne uznaje się strategię pośrednią. Z tą strategią zarządzania ryzykiem związane są różne techniki i instrumenty zabezpieczenia [Bielawska 2006a].

Na to, jaka strategia zabezpieczenia zostanie przyjęta, wpływają skłonność zarządu przedsiębiorstwa do ryzyka, dostępne techniki i instrumenty zabezpieczające oraz wiedza zarządu (właściciela) na ten temat. Czynnikiem decydującym powinno być porównanie kosztów zabezpieczenia i potencjalnych strat.

Ryzyko można tylko częściowo wyeliminować lub przerzucić na inne podmioty. W przypadku ryzyka nierozpoznanego lub takiego, które przedsiębiorstwo akceptuje, zabezpieczeniem jest kapitał własny, dlatego w NUK suma kapitału własnego przedsiębiorstwa wpływa w decydującym stopniu na jego rating.

5. Zakończenie

Implementacja NUK wymaga dokonania wielu zmian w przedsiębiorstwach korzystających z usług pośredników finansowych. Jest to szczególnie trudne dla MŚP, z których tylko nieliczne sporządzają sprawozdania finansowe. Jednakże dostosowanie się do zmian na rynku finansowym, wynikających z wdrożenia NUK, może stanowić szansę skorzystania z instrumentów alternatywnych wobec kredytów bankowych, np. instrumentów *mezzanine*. Jest to również szansa dla zarządu na krytyczną ocenę sposobu zarządzania przedsiębiorstwem, podwyższenie racjonalności zarządzania przedsiębiorstwem, inspiracja do opracowania i stosowania polityki zarządzania ryzykiem, to szansa na podwyższenie stabilności przedsiębiorstwa.

Literatura

- Bielawska A., *Finanse zagraniczne MŚP Wybrane problemy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2006a.
- Bielawska A., *Rating małych i średnich przedsiębiorstw*, [w:] W. Pluta (red.), *Zarządzanie finansami firm – teoria i praktyka*, AE, Wrocław 2006b.
- Bielawska A., *Wpływ Nowej Umowy Kapitałowej na dostęp MŚP do kredytów bankowych*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” Zeszyt Specjalny, maj 2007.
- Gaugusch J., Wainig W., *Wie die Handelbarkeit von Kreditrisiken die Finanzierungslandschaft verändert*, [w:] W. Stadler (red.), *Die neue Unternehmensfinanzierung Strategisch Finanzieren mit Bank – und Kapitalmarktorientierten Instrumenten*, Redline Wirtschaft, Frankfurt 2004.
- Haunerding M., Probst H.-J., *Finanz- und Liquiditätsplanung in kleinen und mittleren Unternehmen*, Haufe Mediengruppe, Freiburg 2006, s. 204.
- Kania E., *Relacje małych i średnich przedsiębiorstw z bankiem w świetle Nowej Umowy Kapitałowej*, [w:] J. Węclawski (red.), *Bankowość*, UMCS, Lublin 2006.
- Wilkens M., Völker O., *Strukturen und Methoden von BaselIII – Grundlegende Veränderungen der Bankaufsicht*, „Zeitschrift für das gesamte Kreditwesen“ 2001 nr 4.

THE NEW CAPITAL CONTRACT AND THE AVAILABILITY OF CREDIT FOR SMALL AND MEDIUM-SIZED COMPANIES

Summary

The article presents the fundamental rules of Basel II, their influence on SME and accessibility for small and medium companies to bank loans.

The paper also describes some important activities undertaken by enterprises for easing the relations between SME and banks and for improving the rating of the company.